

SOCIALINIS DRAUDIMAS IR PENSIJOS

I modulis: 3 tema

Turinys

1. Socialinis draudimas: tikslai ir reformos.....	2
2. Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto finansų būklė	6
3. Valstybinio socialinio draudimo pensijos ir pensijų kaupimas	9
3.1 Valstybinės socialinio draudimo pensijos: gavėjų skaičiaus ir pensijų dydžio pokyčiai	10
3.2. Naujos redakcijos socialinio draudimo pensijų įstatymas.....	11
3.3. Sumažintų pensijų kompensavimas	12
3.4. Valstybinio socialinio draudimo rezervinis fondas.....	13
3.5. Pensijų kaupimas II pakopos privačiuose pensijų fonduose	14
4. Valstybinės pensijos, valstybinės šalpos išmokos ir parama pasipriešinimo 1940–1990 m. okupacijoms dalyviams ir nukentėjusiems asmenims.....	15
4.1. Valstybinės pensijos ir šalpos išmokos	15
4.2. Parama pasipriešinimo 1940–1990 m. okupacijoms dalyviams ir nukentėjusiems asmenims.....	19
5. Literatūra.....	20

1. Socialinis draudimas: tikslai ir reformos

Socialinio draudimo išmokų finansinis tvarumas yra vienas esminių klausimų, sprendžiant tolesnius socialinio draudimo raidos klausimus. Finansinį tvarumą galima apibūdinti kaip ilgalaikius gebėjimus vykdyti įsipareigojimus, t. y. gebėjimas ilgu laikotarpiu išmokomis palaikyti adekvatų išmokų gavėjų ir apdraustųjų vartojimo lygį nustatytais draudžiamaisiais atvejais. Prognozuojamas visuomenės senėjimas, atskirų visuomenės grupių interesai, skirtingos ideologijos ar skirtingos kitose šalyse taikomos socialinės politikos priemonės skatino ir skatina politikus, finansų institucijų atstovus, mokslininkus, gyventojus ir kitas suinteresuotas grupes ar asmenis nuolat kelti socialinio draudimo finansų sistemos tvarumo klausimą, nagrinėti šios sistemos galimybes geriausiai vykdyti įsipareigojimus. Europos Sąjungos strategijoje „Europa 2020“ taip pat yra pabrėžta, kad ekonomikos atsigavimas ir tolesnis augimas negalimas be tvaraus finansų sistemos užtikrinimo.

Nepriklausomos Lietuvos istorijoje yra įvykusios kelios socialinio draudimo sistemos krizės, kai socialinio draudimo sistema trumpuoju laikotarpiu buvo nepajėgi įvykdyti priimtų įsipareigojimų. Nesugebėjimas įvykdyti įsipareigojimų atsiradavo dėl neigiamo makroekonominių veiksnių poveikio arba dėl per didelių įsipareigojimų prisiėmimo (politinės rizikos aspektas). Todėl, sprendžiant viešųjų finansų klausimus, turi būti keliami ambicingi ir ilgalaikiai siekiai, rūpinantis šalies, o kartu ir kiekvieno asmens gerove. Mokesčių politika turi būti keičiama ne priimant pavienius sprendimus, o kompleksškai sprendžiant mokestinės aplinkos klausimus. Todėl 2013–2015 metais buvo kuriamas naujasis tvaresnis Lietuvos socialinis modelis, apimantis užimtumo didinimą, darbo santykių reglamentavimo tobulinimą ir socialinio draudimo tvarumą. Šis modelis kurtas pagal 2007–2013 m. Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programos 4 prioriteto „Administracinių gebėjimų stiprinimas ir viešojo administravimo efektyvumo didinimas“ įgyvendinimo priemonę VP1-4.3-VRM-02-V „Viešųjų politikų reformų skatinimas“, kuriam įgyvendinti pasitelkta ir Europos Sąjungos struktūrinių fondų parama. Projekto tikslas – sukurti tvaresnį Lietuvos socialinį modelį, sukuriant naują teisinį administracinį modelį, kuris užtikrintų valstybinio socialinio draudimo, darbo santykių ir užimtumo sistemų balansą ir skatintų teigiamus valstybinio socialinio draudimo ir pensijų sistemos pokyčius. Tokiu būdu šių priemonių kompleksas padėtų sustiprinti pasitikėjimą socialinio draudimo sistema, padarytų ją patrauklesnę tiek apdraustiesiems, tiek draudėjams. Po 2016 m. Lietuvos Respublikos Seime vykusių aktyvių diskusijų dėl naujojo Lietuvos socialinio modelio teisės aktų projekto, buvo priimti racionalūs socialinės apsaugos politikos sprendimai ir įgyvendintos valstybinio socialinio draudimo ir pensijų sistemos pertvarkos gairės.

Naujojo Lietuvos socialinio modelio sukūrimo kontekste nuo 2017 m. sausio 1 d. apdraustųjų ratas Lietuvoje praplėstas, t. y. asmenys, gaunantys tantjemas arba atlygį už veiklą stebėtojų taryboje ar valdyboje, paskolų komitete, mokamą vietoj tantjemų arba kartu su tantjemomis, ir mažųjų bendrijų vadovai, kurie pagal Lietuvos Respublikos mažųjų bendrijų įstatymą nėra tų mažųjų bendrijų nariai, pradėti drausti pensijų socialiniu draudimu.

Krašto apsaugos sistemos profesinės karo tarnybos kariai, taip pat kariai savanoriai, kiti aktyviojo rezervo kariai, parengtojo rezervo kariai, pašaukti į pratybas, mokymus ar vykdyti tarnybos užduočių, papildomai pradėti drausti ligos, motinystės, nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu

draudimu, o Lietuvos Respublikos kariuomenės privalomosios pradinės karo tarnybos kariai ir asmenys, atliekantys alternatyviąją krašto apsaugos tarnybą, papildomai pradėti drausti motinystės ir nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu.

Nuo 2017 m. sausio 1 d. išplėstas ir savarankiškai dirbančių asmenų socialinis draudimas. Taip individualiųjų įmonių savininkai, mažųjų bendrijų nariai, ūkinių bendrijų tikrieji nariai pradėti drausti ir ligos, motinystės, nedarbo socialiniu draudimu nuo išsiimamų asmeniniams poreikiams sumų. Individualia veikla užsiimantys asmenys pradėti drausti ir ligos socialiniu draudimu, o dirbantys pagal verslo liudijimus pradėti drausti visai pensijai gauti, socialinio draudimo įmokas skaičiuojant nuo minimaliosios mėnesio algos.

Lietuvos Respublikos Seimas 2016 m. birželio 28 d. priimdamas naująjį Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymą panaikino iki tol galiojusias lengvatas ir nustatė, kad nuo 2017 m. sausio 1 d. visi asmenys, gaunantys pajamas pagal autorines, sporto ar atlikėjų sutartis, privalomai draudžiami visomis socialinio draudimo rūšimis (išskyrus nelaimingus atsitikimus darbe ir nedarbo socialinį draudimą) nuo visų gaunamų pajamų. Už meno kūrėjo statusą turinčius asmenis socialinio draudimo įmokos skaičiuojamos nuo viso autorinio atlygio, o ne nuo pusės, kaip buvo iki 2017 m. pradžios. Toks sprendimas priimtas, siekiant užtikrinti didesnes asmenų socialinio draudimo teikiamas garantijas, nes pagal iki 2017 m. pradžios galiojusias Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo nuostatas, asmenims, gaunantiems pajamas pagal autorines sutartis, iš sporto ar atlikėjo veiklos, socialinio draudimo įmokos buvo skaičiuojamos nuo mažesnės socialinio draudimo įmokų bazės, t. y. tik nuo 50 procentų atlygio pagal sudarytas sutartis. Atkreiptinas dėmesys, kad nuo 2017 m. rugpjūčio 1 d. šiems asmenims vėl įsigaliojo valstybinio socialinio draudimo įmokų mokėjimo tvarka, kuri galiojo iki 2017 m. sausio 1 d.

Nuo 2017 m. sausio 1 d. keitėsi valstybinio socialinio draudimo įmokų mokėjimas ir ūkininkams bei jų partneriams. Šie asmenys papildomai pradėti drausti ligos socialiniu draudimu be jau turėtų pensijų ir motinystės socialinio draudimo teikiamų garantijų. Tie ūkininkai ar jų partneriai, kurie neturi prievolės mokėti gyventojų pajamų mokesčio, bet deklaruoja gautas pajamas iš savo veiklos, socialinio draudimo įmokas moka nuo pačių pasirinktos ir deklaruotos pajamų sumos, taip šiems asmenims nebeliko reikalavimo sumokėti socialinio draudimo įmokas nuo sumos, ne mažesnės nei 12 minimalių mėnesio algų. Nuo 2017 m. pradžios įteisinta nauja lengvata jauniems, ne vyresniems kaip 29 metai ūkininkams ir jų partneriams, kurių pajamos mokestiniu laikotarpiu nėra apmokestinamos gyventojų pajamų mokesčiu, socialinio draudimo įmokų taip pat gali nemokėti. Be to, nuo šių metų pradžios ūkininkai ir jų partneriai, neatsižvelgiant į jų valdomo ūkio dydį, socialinio draudimo įmokų gali nemokėti, jei jie jau yra draudžiami socialiniu draudimu pagal kitas savo veiklas nuo sumos, ne mažesnės kaip minimalioji mėnesio alga.

Nuo 2017 m. sausio 1 d. taip pat patikslintos ir asmenų, draudžiamų socialiniu draudimu valstybės lėšomis dėl jų socialinio statuso ypatybių, draudimo socialiniu draudimu nuostatos. Tradicinių ir kitų valstybės pripažintų religinių bendruomenių ir bendrijų dvasininkai ir vienuoliai pradėti drausti ir individualiajai pensijos daliai gauti, deleguotų asmenų sutuoktiniai pradėti papildomai drausti motinystės draudimu, o šeimos pasirinkimu vienas iš tėvų (jėvių) arba asmuo, nustatyta tvarka paskirtas vaiko globėju, auginantis vaiką iki trejų metų bei nesukakęs senatvės pensijos amžiaus vienas iš neįgalus

asmens, kuriam nustatytas specialusis nuolatinės slaugos poreikis, tėvų (įtėvių) arba asmuo, nustatyta tvarka paskirtas šio neįgalaus asmens globėju ar rūpintoju, slaugantis namuose nurodytą neįgalų asmenį valstybės biudžeto lėšomis, pensijų ir nedarbo draudimu pradėti drausti ir tais atvejais, kai jų pajamos mažesnės nei atitinkamą laikotarpį galiojanti minimaliųjų mėnesio algų suma. Tik nelaimingų atsitikimų ir profesinių ligų socialiniu draudimu mokymo ir pratybų laikotarpiu valstybės lėšomis pradėti drausti vidaus reikalų profesinio mokymo įstaigoje ar vidaus reikalų profesinio mokymo įstaigos įvadinio mokymo kursuose ir pasirašę stojimo į vidaus tarnybą sutartį (kursantai) bei kariūnai, o nuo 2016 m. sausio 1 d. tik nelaimingų atsitikimų ir profesinių ligų socialiniu draudimu jau buvo pradėti drausti asmenys, kurie mokosi pataisos pareigūnų švietimo įstaigoje pagal profesinio mokymo programas (kursantai).

Pažymėtina, kad nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo sistemos reforma, įsigaliojusi nuo 2017 m. pradžios, neapsiribojo vien tik naujų apdraustųjų kategorijų įtraukimu į sistemą, tačiau taip pat skiriant nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo išmokas vietoje einamųjų metų draudžiamųjų pajamų dydžio, kurį kasmet tvirtindavo Lietuvos Respublikos Vyriausybė, skaičiuojamas naujas dydis, susijęs su Lietuvos statistikos departamento skelbiamu vidutiniu mėnesio bruto darbo užmokesčiu. Taip pat nuo 2017 m. sausio 1 d. atsisakyta dvigubų išmokų mokėjimo už tuos pačius draudžiamuosius įvykius. Atsisakoma periodinių nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų apdraustajam mirus dubliavimosi su socialinio draudimo našlių pensijomis ir našlaičių socialinio draudimo pensijomis. Jei asmeniui nustatytas 45 proc. ir daugiau netektas darbingumas ir asmuo dėl šio įvykio turi teisę gauti netekto darbingumo pensiją ir netekto darbingumo periodinę kompensaciją, jam mokama tik pensija, jei ji yra lygi ar didesnė už apskaičiuotą netekto darbingumo periodinę kompensaciją. Jei netekto darbingumo pensija yra mažesnė už kompensaciją, mokama pensija ir dalis kompensacijos (kompensacija minus pensija). Tokiu pat principu mokama ir periodinė draudimo išmoka apdraustajam mirus kartu su našlių arba našlaičių pensijomis.

Įgyvendinant Konstitucinio Teismo nutarimą, nuo 2017 m. sausio 1 d. maksimalus kompensuojamasis uždarbis motinystės išmokai apskaičiuoti nėra taikomas, t. y. nebėra taikomos vadinamosios lubos, taip kompensuojama 100 proc. išmokos gavėjos uždarbio. Ši išmoka per mėnesį negali būti mažesnė už 20 procentų šalies vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio, galiojusio už praeitą ketvirtį iki teisės gauti motinystės išmoką atsiradimo dienos. Susirgę ar slaugydami šeimos narį ligos socialinio draudimo išmoką nuo 2017 m. pradžios gauna daugiau dirbančiųjų, nes ligos socialiniu draudimu pradedami drausti ūkininkai ir jų partneriai, šeimynos dalyviai, asmenys, kurie verčiasi individualia veikla, išskyrus verslo liudijimus turinčius asmenis, individualiųjų įmonių savininkai, mažųjų bendrijų nariai ir ūkinių bendrijų tikrieji nariai, krašto apsaugos sistemos profesinės karo tarnybos kariai, taip pat kariai savanoriai ir kiti aktyviojo rezervo kariai. Tai reiškia, kad išvardytų grupių atstovai dėl savo ligos ar šeimos nario slaugos gali kreiptis dėl ligos išmokos. Atkreiptinas dėmesys, kad asmenims, kurie po privalomosios pradinės karo tarnybos nepaėjęs 3 mėnesiams įsidarbino ir susirgo, bet neturi reikiamo ligos socialinio draudimo stažo, ligos pašalpa mokama netaikant stažo reikalavimo.

Kai asmuo, kuriam suteiktos vaiko priežiūros atostogos, ne tik dėl savo ligos ar traumos, bet ir dėl kito vaiko iki 3 metų ligos ar traumos, kurio priežiūrai jam taip pat suteiktos vaiko priežiūros atostogos, negali vaiko prižiūrėti, kitam iš tėvų, įtėvių ar globėjų nuo pirmos vaiko priežiūros dienos ir ne ilgiau kaip 14

kalendorinių dienų mokama ligos išmoka sveiko vaiko priežiūrai. Anksčiau ligos išmoka sveiko vaiko priežiūrai kitam iš tėvų, įtėvių ar globėjų buvo mokama tik tuo atveju, jeigu asmuo, kuriam suteiktos vaiko priežiūros atostogos, vaiko negalėjo prižiūrėti tik dėl savo ligos ar traumos. Bendras šios ligos išmokos mokėjimo terminas negali būti ilgesnis kaip 90 kalendorinių dienų per kalendorinius metus. Nuo 2017 m. sausio 1 d. ligos išmoką slaugant bet kuria liga sergantį vaiką iki septynerių metų gali gauti ne tik slaugantieji jį stacionare, bet medicininės rehabilitacijos ir sanatorinio gydymo įstaigoje. Išmoka pradedama mokėti nuo pirmosios slaugymo dienos ir mokama visą reikalingą slaugymo laikotarpį, bet ne ilgiau kaip 120 dienų per kalendorinius metus. Ligos išmoka per mėnesį negali būti mažesnė negu 15 proc. šalies vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio, galiojusio užpraeitą ketvirtį iki laikinojo nedarbingumo atsiradimo mėnesio. Jeigu kompensuojamasis uždarbis ligos išmokai apskaičiuoti yra mažesnis, ši išmoka skaičiuojama taikant pastarąjį dydį. Maksimalus kompensuojamasis uždarbis ligos išmokoms apskaičiuoti negali viršyti 2 šalies vidutinių mėnesinių darbo užmokesčių, galiojusių užpraeitą ketvirtį iki nedarbingumo atsiradimo mėnesio dydžio.

Motinytės socialiniu draudimu papildomai pradedami drausti individualiųjų įmonių savininkai, mažųjų bendrijų nariai ir ūkinių bendrijų tikrieji nariai, krašto apsaugos sistemos profesinės karo tarnybos kariai, taip pat kariai savanoriai ir kiti aktyviojo rezervo kariai, nesukakę senatvės pensijos amžiaus ir neturintys draudžiamųjų pajamų, valstybės tarnautojų ir profesinės karo tarnybos karių bei deleguotų asmenų sutuoktiniai, Prezidento sutuoktinis, privalomosios pradinės karo tarnybos kariai ir asmenys, atliekantys alternatyviąją krašto apsaugos tarnybą. Tai reiškia, kad išvardytų grupių atstovai prireikus gali kreiptis dėl motinytės, vaiko priežiūros (anksčiau – motinytės (tėvystės)) ir tėvystės išmokų skyrimo.

Išimtytys dėl teisės kreiptis motinytės, tėvystės ar vaiko priežiūros išmokos nuo 2017 m. pradžios nėra taikomos apdraustiesiems iki 26 metų, kurie iki nėštumo ir gimdymo, tėvystės ar vaiko priežiūros atostogų pradžios neįgijo reikalaujamo stažo dėl to, kad nurodytais laikotarpiais mokėsi pagal bendrojo ugdymo programą ar pagal profesinio mokymo programą ir studijavo aukštosiose mokyklose pagal dieninės arba nuolatinės formos studijų programas, jeigu nėštumo ir gimdymo, tėvystės ar vaiko priežiūros atostogos suteikiamos per 12 mėnesių nuo bendrojo ugdymo programos, profesinio mokymo programos arba aukštojo mokslo studijų programos baigimo (pagal mokymosi ir (ar) kvalifikacijos pasiekimus įteisinantį dokumentą). Teisės gauti motinytės, tėvystės bei vaiko priežiūros išmokos iš socialinio draudimo sistemos taip pat nebeturi pirmaisiais medicinos rezidentūros studijų metais apdraustieji gydytojai rezidentai, kurie neįgijo reikalaujamo stažo dėl to, kad nurodytais laikotarpiais studijavo aukštosiose mokyklose pagal dieninės arba nuolatinės formos studijų programas ir (arba) studijavo medicinos rezidentūroje, jeigu nėštumo ir gimdymo, tėvystės ar vaiko priežiūros atostogos suteikiamos per 12 mėnesių nuo medicinos rezidentūros studijų pradžios.

2017 m. gegužės 15 d. po visą Lietuvą pasklido per 140 tūkstančių vadinamųjų vyšninių vokų – informacinių laiškų iš Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (SODROS). Šie laiškai – tai perspėjimas, kad per 2016 metus juos gavęs gyventojas nesukaupė metinio socialinio draudimo stažo. Juose taip pat pateikiama informacija apie iki šiol žmogaus sukauptą socialinio draudimo stažą ir prognozuojamą senatvės pensiją, jei niekas gyvenime nesikeistų. Kartu pateikiami ir skaičiavimai, kaip pasikeistų jo senatvės pensija, jei nuo šiol žmogus pradėtų uždirbti bent po 12 minimalių mėnesio algų per metus. Vyšninių vokų tikslas – informuoti gyventojus apie esamą

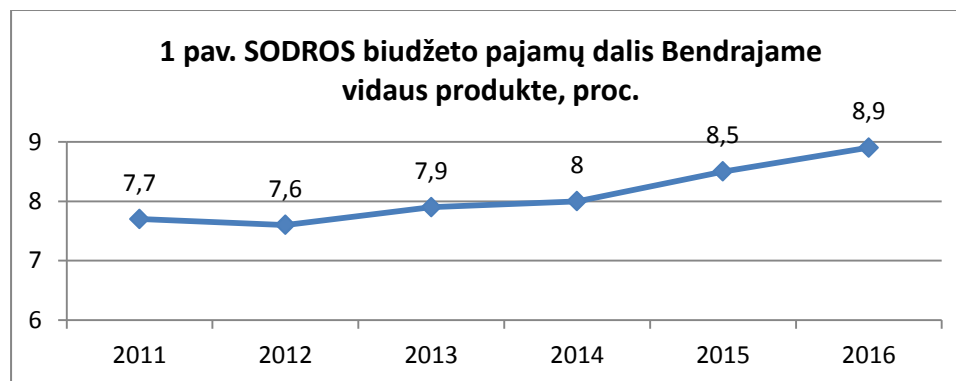
padėtį, įvertinti jų galimybes ir perspektyvas gauti didesnę senatvės pensiją. Taip laiškų gavėjai skatinami susimąstyti ir, jei įmanoma, imtis veiksmų. Sukaupusių būtiną pensiją socialinio draudimo stažą žmonių vidutinė senatvės pensija yra kone dvigubai didesnė nei nesukaupusių ir sudaro apie 287,3 Eur, taip pat jiems mokamas priedas už papildomus išdirbtus metus. Būtiną stažą nesukaupę žmonės gauna sumažintą senatvės pensiją, jiems nepriklauso ir priedas už papildomus išdirbtus metus.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad nuo 2017 m. liepos 1 d. mažėja draudėjų bendrasis valstybinio pensijų, ligos, motinystės, nedarbo socialinio draudimo ir sveikatos draudimo įmokų tarifo dydis nuo 30,8 proc. iki 30,3 proc. Nors pensijų socialiniam draudimui tarifas mažėja 1 proc. punktu, tačiau nuo 2017 m. liepos 1 d. nedarbo socialiniam draudimui dėl didesnių ir ilgesnį laikotarpį mokamų nedarbo draudimo išmokų tarifas didėja 0,5 proc. punkto.

2. Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto finansų būklė

Per pastaruosius kelerius metus Valstybinio socialinio draudimo fondo (toliau – SODRA) biudžeto deficitas pamažu mažėjo, nes buvo imtasi efektyvių valstybinio socialinio draudimo sistemos politikos formavimo priemonių.

Nuo 2003 metų SODROS biudžeto pajamos stabiliai auga ir, remiantis išankstiniais duomenimis, per pirmąjį 2017 metų mėnesį įmokų sumokėta 228,3 mln. Eur, o tai yra 29,8 mln. Eur, arba 15 proc. daugiau, nei 2016 metų sausio mėnesį. Džiugu, kad 2017 metų sausio mėnesį buvo pasiektas geriausias SODROS pajamų surinkimo rezultatas nuo pat jos įkūrimo. Iki 2017 m. pradžios geriausi pirmieji metų mėnesiai pagal surinktas valstybinio socialinio draudimo įmokas buvo 2008 (surinkta apie 187 mln. Eur) ir 2009 metais, kai buvo surinkta apie 186 mln. Eur. Nors 2017 metų sausio mėnesio SODROS biudžeto išlaidos buvo didesnės nei 2016 metų sausio mėnesį, tačiau šį rodiklį atsvėrė gerėjantis SODROS biudžeto balansas.

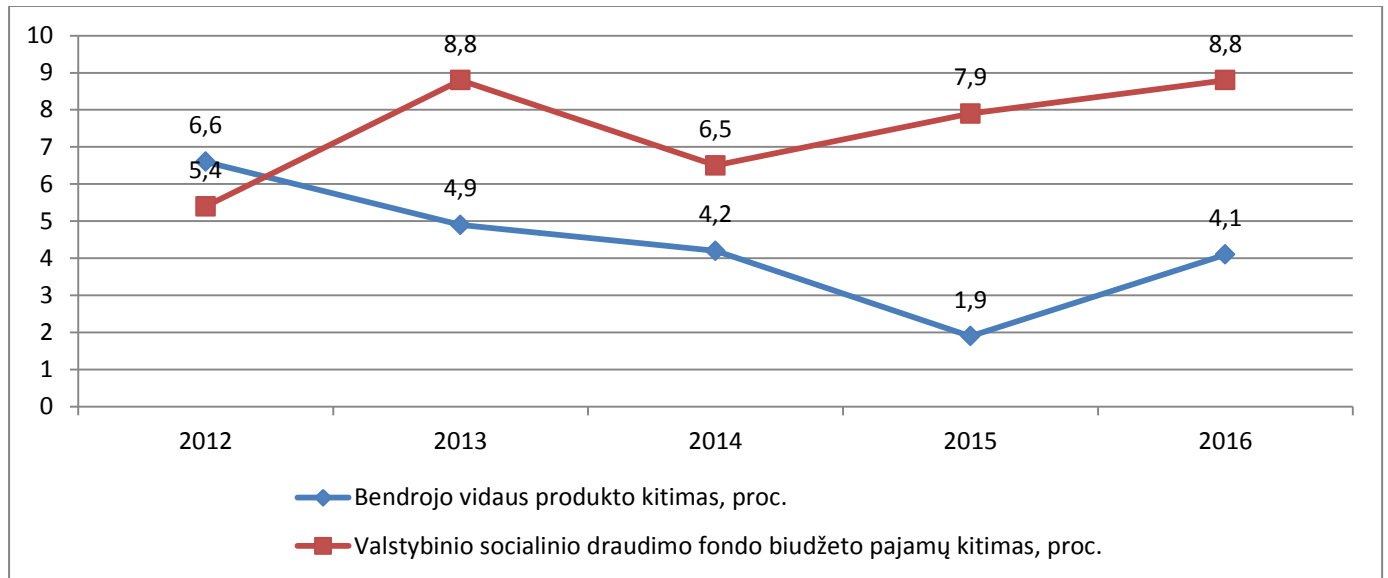
Šaltinis: 2016-2017 m. socialinis pranešimas, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija

SODROS biudžeto pajamos 2016 metais buvo 3 438,8 mln. Eur, 95,7 mln. Eur, arba 2,9 proc., didesnės negu planuotos. Palygti su 2015 metais, pajamos padidėjo 153,1 mln. Eur, arba 4,7 proc. SODROS

biudžeto pajamos be sveikatos draudimo įmokų ir be asignavimų sudaro 8,9 proc. bendrojo vidaus produkto ir SODROS biudžeto pajamos auga sparčiau nei bendrasis vidaus produktas (4.2-1 iliustracija).

Bendrojo vidaus produkto ir SODROS biudžeto pajamų (be privalomojo sveikatos draudimo įmokų ir be asignavimų iš Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto ir kitų valstybės piniginių išteklių) kitimas (proc.) (4.2-2 iliustracija).

2 pav. SODROS biudžeto pajamų ir Bendrojo vidaus produkto pokyčiai

Šaltinis: 2016-2017 m. socialinis pranešimas, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija

Didžiausią pajamų dalį – 3 342,7 mln. Eur, arba 97,2 proc., sudarė draudėjų ir apdraustųjų valstybinio socialinio draudimo įmokos, kurios, palyginti su 2015 metais, padidėjo 8,7 proc. Draudėjų įmokos sudarė 3 023,3 mln. Eur, apdraustųjų įmokos buvo 319,4 mln. Eur, iš jų įmokos nuo autorinių atlyginimų ir honorarų – 6,0 mln. Eur. Apdraustųjų visomis socialinio draudimo rūšimis vidutinės mėnesio pajamos, nuo kurių skaičiuojamos socialinio draudimo įmokos, buvo 662,0 Eur, t. y. 53,5 Eur, arba 8,8 proc., didesnės nei 2015 metais, dėl to įmokų priskaičiuota 114,8 mln. Eur daugiau, nei planuota.

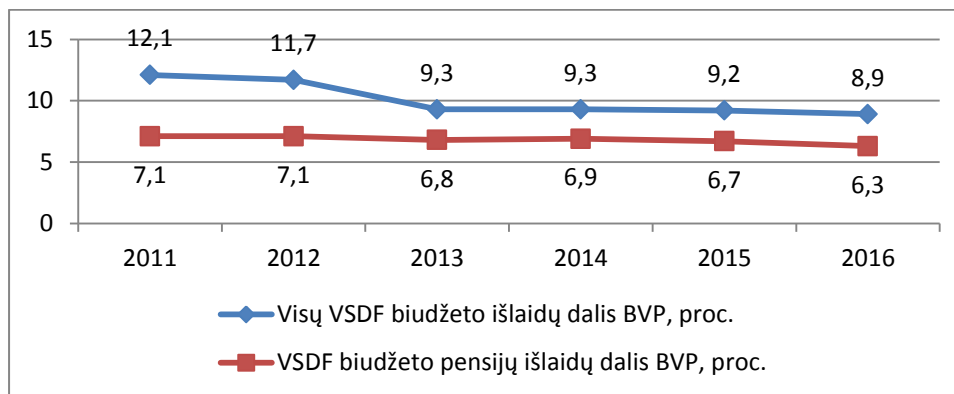
Savarankiškai dirbančių asmenų valstybinio socialinio draudimo įmokų buvo priskaičiuota 85,5 mln. Eur, t. y. 13,3 proc. daugiau nei 2015 metais. Valstybinio savanoriškojo socialinio draudimo įmokų buvo priskaičiuota tik 0,3 mln. Eur. Palyginti su 2015 metais, šios įmokos sumažėjo 14,9 proc., nes nuo 2014 m. rugsėjo 1 d. buvo patvirtintos naujos pensijų savanoriško draudimo taisyklės, kurios nustatė griežtesnes sąlygas norintiems draustis savanoriškai tam, kad būtų išvengta piktnaudžiavimo atvejų įgyjant teises į pensijų socialinio draudimo teikiamas garantijas.

Asignavimų iš Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto ir kitų valstybės piniginių išteklių buvo priskaičiuota –3,0 mln. Eur, t. y. sumažintoms 2010–2011 m. valstybinio socialinio draudimo pensijoms kompensuoti 2016–2018 m. patirtos sąnaudos buvo 1,6 mln. Eur mažesnės, taip pat sumažintoms 2010–2011 m. valstybinio socialinio draudimo pensijoms kompensuoti patirtos sąnaudos buvo 2,7 mln. Eur

mažesnės nei suformuoti atidėjiniai. SODROS biudžeto 2014–2015 metais iš komercinių bankų paimtų paskolų 2016 metais mokamoms palūkanoms dengti -0,8 mln. Eur. Atidėjinių senatvės ir netekto darbingumo (invalidumo) kompensuojamosioms išmokoms mokėti einamojo laikotarpio amortizacijai atkurti -0,5 mln. Eur.

SODROS biudžeto priskaičiuotos išlaidos 2016 metais buvo 3 436,8 mln. Eur (4.2-4 iliustracija). Palyginti su 2015 metais, jos padidėjo 14,3 mln. Eur, arba 0,4 proc. 2016 metais SODROS biudžeto išlaidos sudarė 8,9 proc. bendrojo vidaus produkto, o pensijų išlaidos sudarė 6,3 proc. bendrojo vidaus produkto. SODROS biudžeto išlaidų ir pensijų išlaidų dalys nuo BVP 2011–2016 m. laikotarpiu mažėjo.

3 pav. SODROS biudžeto išlaidų ir išlaidų pensijoms dalis bendrajame vidaus produkte

Šaltinis: 2016-2017 m. socialinis pranešimas, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija

Pensijų socialinio draudimo išlaidų priskaičiuota 2 448,0 mln. Eur. Tai sudaro 67,3 proc. visų SODROS biudžeto išlaidų. Priskaičiuota pensijų socialinio draudimo išlaidų suma buvo 1,6 proc., arba 40,2 mln. Eur, mažesnė nei 2015 metais, nes, įgyvendinant 2015 m. birželio 30 d. priimto Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo senatvės pensijų ir valstybinių pensijų, sumažintų dėl draudžiamųjų pajamų turėjimo kompensavimo įstatymo Nr. XII-1923 nuostatas, 2015 m. kaupimo principu buvo priskaičiuota 2016–2018 m. mokėtina sumažintų pensijų kompensavimo suma dirbusiems senatvės pensijų gavėjams – 120,6 mln. Eur. Neįvertinus 2015 metais priskaičiuotų kompensavimo sumų, pensijų socialinio draudimo išlaidų suma 2016 metais buvo 3,4 proc., arba 80,4 mln. Eur, didesnė nei 2015 metais.

2016 metais vidutinė metinė valstybinio socialinio draudimo senatvės pensija, turint būtinąjį stažą, buvo 266,18 Eur. Palyginti su 2015 m., vidutinė metinė senatvės pensija, turint būtinąjį stažą, didėjo 4,6 proc., arba 11,85 Eur, nes nuo 2016 m. sausio 1 d. buvo padidinta bazinė pensija nuo 112 Eur iki 120 Eur, einamųjų metų draudžiamosios pajamos nuo 445 Eur iki 476 Eur. Vidutinės metinės senatvės pensijos, turint būtinąjį stažą, ir vidutinio metinio apdraustųjų visomis socialinio draudimo rūšimis bruto darbo užmokesčio santykis – 40,2 proc. Vidutinė senatvės pensija, turint būtinąjį stažą, 2016 m. gruodžio mėn. buvo 266,69 Eur, palyginti su 2015 m. gruodžio mėnesiu, padidėjo 3,7 proc., arba 9,46 Eur, o įvertinus defliaciją reali senatvės pensija, turint būtinąjį stažą, augo 2,9 proc.

Pervedamų į pensijų fondus lėšų priskaičiuota 156,4 mln. Eur, t. y. 16,1 mln. Eur, arba 11,5 proc., daugiau nei 2015 metais, nes 2016 metais 4,4 proc. padidėjo pensijų kaupimo dalyvių skaičius ir 6,8 proc. padidėjo dirbančiųjų, dalyvaujančių pensijų kaupimo sistemoje, vidutinės mėnesio pajamos, nuo kurių skaičiuojamos valstybinio socialinio draudimo įmokos. Lėšos, pervedamos į pensijų fondus, sudaro 4,6 proc. visų SODROS biudžeto išlaidų. 2016 metais kaupiamųjų pensijų įmokų į pensijų fondus buvo pervedama už 1229,0 tūkst. asmenų, arba 93,2 proc. apdraustųjų, tačiau iš jų 376,0 tūkst., arba 30,6 proc., asmenų neturėjo draudžiamųjų pajamų.

Ligos ir motinystės socialinio draudimo išlaidų 2016 metais buvo priskaičiuota 490,9 mln. Eur, arba 14,3 proc. visų išlaidų. Tai 12,4 proc., arba 54,3 mln. Eur, daugiau nei 2015 metais. Ligos pašalpų priskaičiuota 234,2 mln. Eur, t. y. 7,5 proc., arba 15,5 mln. Eur, daugiau nei 2015 metais. Padidėjusias išlaidas ligos socialiniam draudimui darė įtaką padidėjęs apmokėtų ligos dienų skaičius: 2016 metais apmokėtų ligos dienų skaičius buvo 9 950,9 tūkst., t. y. 629,9 tūkst. dienų, arba 6,8 proc., didesnis nei 2015 metais.

Motinystės pašalpų priskaičiuota 59,5 mln. Eur. Motinystės pašalpas gavo 22,9 tūkst. motinų, arba 6,2 proc., daugiau nei 2015 metais. Motinystės (tėvystės) pašalpų priskaičiuota suma 184,9 mln. Eur. Motinystės (tėvystės) pašalpas iki vaikai sukako 1 metai vidutiniškai per mėnesį gavo 20,3 tūkst. apdraustųjų ir 21,2 tūkst. apdraustųjų iki vaikai sukako 2 metai. Iš viso apie 41,5 tūkst. apdraustųjų, arba 9,3 proc., daugiau nei 2015 metais. Tėvystės socialinio draudimo pašalpoms priskaičiuota suma 12,3 mln. Eur, t. y. 1,4 mln. Eur, arba 12,9 proc., daugiau nei 2015 metais Tėvystės pašalpas gavo 16,3 tūkst. tėvų, t. y. 9 proc. daugiau nei 2015 metais.

Nedarbo socialinio draudimo išlaidos 2016 m. sudarė 106,2 mln. Eur, arba 3,1 proc., visų SODROS išlaidų. Nedarbo draudimo išmokoms priskaičiuota 77,5 mln. Eur, tai 0,2 mln. Eur, arba 0,3 proc., daugiau nei planuota, nes nedarbo pašalpų gavėjų skaičius buvo 2,9 proc. didesnis, nei planuota. 2016 m. vidutinė nedarbo išmoka buvo 145,9 Eur, o vidutinis mėnesinis nedarbo išmokų gavėjų skaičius – 44,3 tūkst. Užimtumo rėmimo priemonėms priskaičiuota 28,6 mln. Eur, t. y. yra 0,3 mln. Eur, arba 1,1 proc., mažiau nei planuota.

Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išlaidos sudarė 17,7 mln. Eur, arba 0,5 proc., visų išlaidų. Šiai draudimo rūšiai panaudota 0,9 mln. Eur, arba 5,4 proc., daugiau nei 2015 m. Šių išlaidų padidėjimą lėmė ligos pašalpos dėl nelaimingų atsitikimų darbe gavėjų skaičiaus padidėjimas.

2016 metų rezultatas – pajamos viršijo išlaidas 2 mln. Eur. (4.2-5 iliustracija).

3. Valstybinio socialinio draudimo pensijos ir pensijų kaupimas

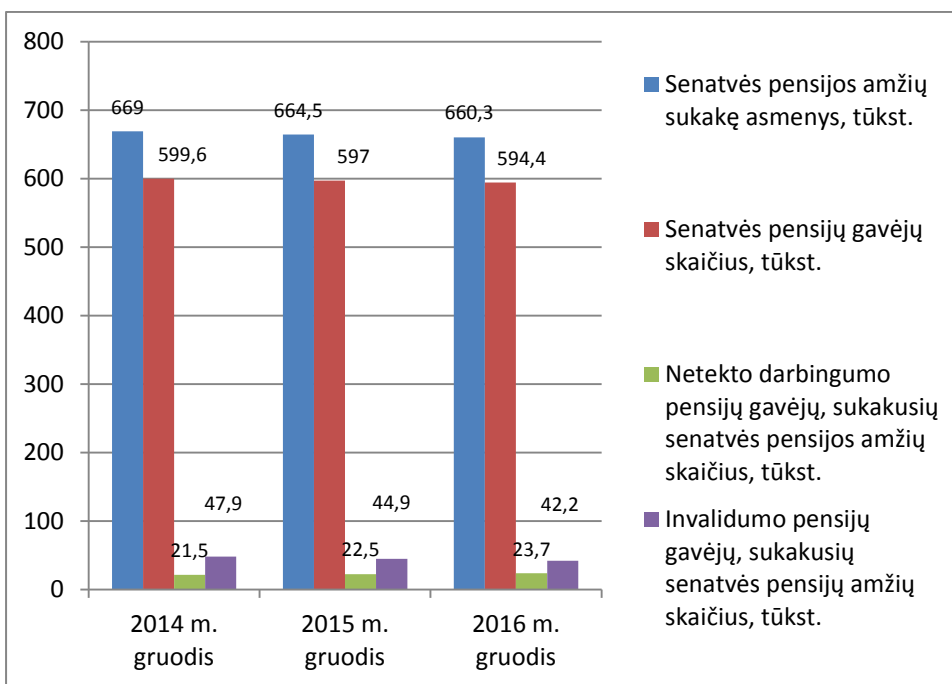
2016–2017 m. tęsiami XVI Vyriausybės darbai – nuosekliai didinamos pensijos, grąžinamos dėl ekonominio sunkmečio sumažintos pensijų kompensuojamosios sumos, priimta nauja Socialinio draudimo pensijų įstatymo redakcija 33, įsigaliosianti 2018 m. sausio 1 d., nustatomi nauji XVII

Vyriausybės prioritetai – tvari ir subalansuota pensijų sistema, nuoseklus pensijų didinimas, dabartinės antrosios ir trečiosios pakopos pensijų kaupimo sistemos veiksmingumo ir tobulinimo galimybės.

3.1 Valstybinės socialinio draudimo pensijos: gavėjų skaičiaus ir pensijų dydžio pokyčiai

Lietuvos statistikos duomenimis, 2016 m. pabaigoje gyventojai, sukakę senatvės pensijos amžių, sudarė apie 23,1 proc. gyventojų. Kasmet šiek tiek mažėja senatvės pensijos amžių sukakusių asmenų skaičius, susijęs su senatvės pensijos amžiaus didinimu, kuris 2026-aisiais pasieks vienodą tiek moterims, tiek vyrams 65 metų ribą. 2017 m. moterų senatvės pensijos amžius yra 62 metai, vyrų – 63 metai 6 mėnesiai. 2016 m. gruodžio mėn. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos (toliau – SODRA) duomenimis, apie 90 proc. asmenų, sulaukusių senatvės pensijos amžių, gauna valstybinę socialinio draudimo senatvės pensiją, o kita dalis asmenų – pasirinkę gauti netekto darbingumo arba invalidumo pensiją.

4 pav. Senatvės pensijų amžiaus sulaukusių asmenų pasiskirstymas pagal pensijos rūšį

Šaltinis: 2016-2017 m. socialinis pranešimas, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija

Visų valstybinio socialinio draudimo pensijų gavėjų skaičius mažėja: senatvės – 0,4 proc., išankstinės – 12,3 proc., netekto darbingumo – 0,2 proc., našlių – 0,9 proc., našlaičių – 3,6 proc. (žr. 1 lentelę). Ši pensijų gavėjų skaičiaus mažėjimą lemia didinamas pensinis amžius ir mažėjantis gyventojų skaičius. Invalidumo, maitintojo netekimo ir ištarnauto laiko pensijų gavėjų skaičius mažėja dėl to, kad šios pensijos naujiems gavėjams nebeskiriamos, tik tęsiamas paskirtųjų mokėjimas.

1 lentelė. Valstybinių socialinio draudimo pensijų gavėjų skaičius ir vidutinis pensijos dydis 2017 m. sausio mėn.

	<i>Išankstinė senatvės pensija</i>	<i>Netekto darbingumo pensija</i>	<i>Invalidumo pensija</i>	<i>Našlių pensija</i>	<i>Našlaičių pensija</i>	<i>Maitintojo netekimo pensija</i>	<i>Ištarnauto laiko pensija</i>
Gavėjų skaičius 2017 m. sausio mėn.	7 363	145 247	56 099	218 675	34 529	1 823	417
Pokytis, palyginti su 2016 m. sausio mėn., proc.	-12,3	-0,2	-6,6	-0,9	-3,6	-17,8	-5,4
Vidutinis pensijos dydis 2017 m. sausio mėn., EUR	197,87	188,46	237,37	22,37	103,59	180,09	207,13
Pokytis, palyginti su 2016 m. sausio mėn., proc.	7,2	6,7	6,9	-0,3	7,6	8,9	6,8

Šaltinis: 2016-2017 m. socialinis pranešimas, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija

2016 m. gruodžio 28 d. Vyriausybė patvirtino 35 naujus valstybinės socialinio draudimo bazinės pensijos ir einamųjų 2017 metų draudžiamųjų pajamų dydžius. Dėl to nuo 2017 m. sausio 1 d. didėjo valstybinio socialinio draudimo bazinės pensijos dydis 8 Eur – nuo 112 Eur iki 120 Eur, o einamųjų metų draudžiamųjų pajamų dydis – 31 euru – nuo 445 Eur iki 476 Eur. Šis padidinimas palietė apie 802 tūkst. valstybinių socialinio draudimo pensijų gavėjų. Dėl padidėjusių bazinės pensijos ir draudžiamųjų pajamų dydžių vidutinė senatvės pensija, paskirta turint būtinajį stažą, padidėjo vidutiniškai apie 20 Eur ir 2017 m. sausį sudarė apie 287,07 Eur. Taip pat didėjo ir kitos valstybinio socialinio draudimo pensijos, išskyrus našlių pensijų bazinį dydį – jis nesikeitė. Tačiau nuo 2018 m. našlių pensijų bazinis dydis bus indeksuojamas, kaip ir kitos valstybinio socialinio draudimo pensijos. Naujos redakcijos Socialinio draudimo pensijų įstatyme nustatytos aiškios pensijų indeksavimo taisyklės (4.3.2 poskyris). Pensijoms padidinti nuo sausio 1 d. papildomai buvo skirta apie 167,4 mln. Eur.

3.2. Naujos redakcijos socialinio draudimo pensijų įstatymas

Siekiant užtikrinti pensijų sistemos tvarumą, 2016 m. birželio 29 d. buvo priimta nauja Socialinio draudimo pensijų įstatymo redakcija, kuria nuo 2018 m. sausio 1 d. pertvarkoma pensijų sistema.

Esminės naujo teisinio reguliavimo nuostatos – nauja pensijų sandara, apskaitos vienetų įvedimas ir indeksavimas. Naujojoje įstatymo redakcijoje nustatyta, kad pensiją sudarys bendroji ir individualioji pensijos dalys. Bendroji pensijos dalis pakeis šiuo metu galiojančią pagrindinę pensijos dalį ir priedą už stažo metus, o individualioji pensijos dalis pakeis papildomą pensijos dalį ir atspindės asmens mokėtų įmokų dalį į socialinio draudimo sistemą.

Įstatyme įvesta apskaitos vienetų sistema individualiajai pensijos daliai apskaičiuoti. Kiekvienas apdraustasis už sumokėtą per metus pensijų socialinio draudimo įmokų sumą tais metais įgis tam tikrą

apskaitos vienetų skaičių. Jei per metus įmokų suma, kokią nustatytu tarifu turi sumokėti pagal darbo sutartį dirbantis asmuo nuo vidutinio tų metų darbo užmokesčio, sumokėta, bus įgyjamas 1 apskaitos vienetas. Atitinkamai sumokėjus daugiau ar mažiau, bus įgyjamas proporcingai didesnis ar mažesnis apskaitos vienetų skaičius. Sukauptas pensijos apskaitos vienetų skaičius bus žinomas per visą darbo karjerą. Einamoji viešai skelbiama vieno pensijos apskaitos vieneto vertė leis sužinoti visų sukauptų pensijos apskaitos vienetų piniginę išraišką.

Pagal naująjį reguliavimą, senatvės pensija bus lygi bendrosios ir individualiosios dalių sumai. Bendroji pensijos dalis bus apskaičiuojama $\beta \times B$, kai β – asmens turimas stažas, padalytas iš išėjimo į pensiją metais galiojančio būtinojo stažo, B – bazinė pensija (dydis eurai), o individualioji pensijos dalis būtų lygi $V \times p$, kai V – asmens sukauptas apskaitos vienetų skaičius, p – apskaitos vieneto vertė eurai.

Kitas labai svarbus pakeitimas yra aiškių pensijų indeksavimo taisyklių nustatymas. Šiuo metu valstybinės socialinio draudimo pensijos didinamos, kai Vyriausybė patvirtina naujus valstybinio socialinio draudimo bazinės pensijos ir einamųjų metų draudžiamųjų pajamų dydžius. Naujojoje įstatymo redakcijoje nustatyta pensijas indeksuoti pagal darbo užmokesčio fondo pokyčius, įvertinant šio rodiklio pokyčius per pastaruosius trejus metus, indeksavimo koeficiento apskaičiavimo metus ir trejus prognozinčius metus. Indeksavimo susiejimas su darbo užmokesčio fondu leidžia atsižvelgti ne tik į ekonominius rodiklius (darbo užmokesčio augimo tempus), bet ir į įmokų mokėtojų, t. y. apdraustųjų, skaičiaus pokyčius. Aiškios pensijos indeksavimo taisyklės neleis didinti pensijų viršijant SODROS galimybes ar atėjus sunkmečiui jas mažinti.

Naujojoje įstatymo redakcijoje taip pat yra numatyta pamažu didinti būtinojo stažo senatvės pensijai skirtą reikalavimą nuo šiuo metu taikomų 30 metų iki 35 metų. Šiuo metu vidutinis stažas, už kurį yra skiriama senatvės pensija, jau yra 37 metai.

Svarstant šią įstatymo redakciją, nebuvo priimti siūlymai griežtinti išankstinių senatvės pensijų skyrimą ir mokėjimą, nors šias rekomendacijas siūlė Europos Sąjungos Taryba. Taip pat atsisakyta siūlymo senatvės pensijos amžių didinti kiekvieną kartą vidutinei tikėtina 65 metus sukakusių asmenų gyvenimo trukmei padidėjus dar pusę metų ar daugiau.

3.3. Sumažintų pensijų kompensavimas

Siekiant kompensuoti praradimus, atsiradusius dėl sunkmečiu (2010–2011 m.) taikyto valstybinių socialinio draudimo pensijų mažinimo, 2014 m. buvo priimtas Valstybinių socialinio draudimo senatvės ir netekto darbingumo (invalidumo) pensijų kompensavimo įstatymas 36. Kompensuojamųjų sumų išmokėjimas buvo išdalytas per trejus metus tokiomis dalimis: 2014 m. – 20 proc., 2015 m. ir 2016 m. – po 40 proc. 2016 m. buvo išmokėta po 40 proc. apskaičiuotos sumos (išmokama po 10 proc. kas ketvirtį – kovo, birželio, rugsėjo ir gruodžio mėnesiais). Sumažintų valstybinių socialinio draudimo pensijų kompensavimo sumos išmokėtos 462,3 tūkst. gavėjų. Kompensuojamosioms sumoms išmokėti iš viso panaudota 160 tūkst. EUR.

2015 m. buvo priimtas Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo senatvės pensijų ir valstybinių pensijų, sumažintų dėl draudžiamųjų pajamų turėjimo, kompensavimo įstatymas³⁷ (toliau – Kompensavimo įstatymas), nustatantis kompensavimo tvarką dirbusiems senatvės pensijų gavėjams, kuriems pensija 2010–2011 m. buvo papildomai mažinama dėl gaunamų draudžiamųjų pajamų. Senatvės pensijų kompensuojamąsias sumas buvo numatyta išmokėti dalimis 2016–2018 m., t. y. 2016 m. birželio mėn. ir 2017 m. kovo mėn. – po 33 proc. senatvės pensijos kompensuojamosios sumos, o 2018 m. kovo mėn. – 34 proc. senatvės pensijos kompensuojamosios sumos. Tačiau 2016 m. gruodžio 20 d. buvo priimti Kompensavimo įstatymo pakeitimai³⁸, kurie paspartino nustatytą tvarką. 2016 m. birželio mėnesį išmokėta 33 procentai, 2017 m. kovo mėnesį – likusi dalis – 67 procentai apskaičiuotos senatvės pensijos kompensuojamosios sumos. Šios kompensacijos išmokėtos 73,8 tūkst. gavėjų. Kompensacijoms panaudota apie 120 mln. EUR.

Senatvės pensijų, papildomai sumažintų dėl to, kad jų gavėjai dirbo, kompensuojamosios sumos taip pat bus išmokamos paveldėtojams. Turto paveldėtojai turės kreiptis į SODRĄ, pateikti prašymą ir pristatyti paveldėjimo dokumentus. Paveldėtojams bus grąžinta visa apskaičiuota kompensacijos suma. Prašymus išmokėti pensijų kompensacijas iki 2017 m. sausio 31 d. pateikusiems gavėjų turto paveldėtojams pinigai buvo išmokėti su kitais gavėjais – kovą. Vėliau pateikusiems prašymus (nuo 2017 m. sausio 31 d. iki 2018 m. gruodžio 31 d.) paveldėtojams kompensuojamosios sumos bus išmokamos per 3 mėnesius.

3.4. Valstybinio socialinio draudimo rezervinis fondas

Naujoji Socialinio draudimo įstatymo redakcija įpareigojo Vyriausybę patvirtinti SODROS rezervo formavimo, valdymo ir naudojimo nuostatus³⁹. Rezervo fondo tikslas – kaupti piniginius išteklius, reikalingus socialinio draudimo išmokoms finansuoti, kai trūksta Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto atitinkamos socialinio draudimo rūšies pajamų. Rezervinis fondas, kurio lėšos būtų skirtos pensijų išmokų deficitui dengti, esant nestabiliai ekonominei situacijai šalyje bei neigiamiems demografinių pokyčių padariniams, padėtų palaikyti pensijų lygį. Į valstybinio socialinio draudimo rezervinį fondą kalendoriniams metams pasibaigus būtų pervedama pensijų draudimo įmokų dalis, viršijanti tų metų pensijų išlaidas. Rezervinį fondą formuoti būtina, norint, kad krizės metu ar suprastėjus demografiniai padėčiai nereikėtų mažinti pensijų, kurias vėliau tektų vėl kompensuoti, taip sukuriant papildomus finansinius įsipareigojimus valstybei. Rezervinio fondo dalis, skirta pensijoms, būtų paskutinių praėjusių metų valstybinio socialinio draudimo išlaidų pensijų išmokoms dydžio suma (nes pensijoms reikia daugiausia lėšų ir jos mokamos ilgą laiką). Siūlomo dydžio rezervas pensijoms 2017 m. sudarytų apie 7,8 mlrd. Eurų, t. y. apie 22 proc. šalies bendrojo vidaus produkto. Pensijų lėšos Valstybinio socialinio draudimo fondo tarybos sprendimu galėtų būti investuojamos tik į Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Lietuvos Banko, Europos Sąjungos valstybių narių, Europos centrinio banko, Europos Sąjungos valstybių narių centrinių bankų bei tarptautinių finansinių organizacijų, kurioms priklauso bent viena Europos Sąjungos valstybė narė, išleistus skolos vertybinius popierius, denominuotus euro valiuta. Rezervo fondo lėšos, įvertinus ekonominę padėtį, Lietuvos Respublikos Vyriausybės sprendimu būtų naudojamos tik nustačius ir paskelbus išskirtines aplinkybes, kai dėl šių aplinkybių atsiradimo kalendoriniais metais neužtenka vienos ar kelių nurodytų socialinio draudimo rūšių pajamų.

3.5. Pensijų kaupimas II pakopos privačiuose pensijų fonduose

Lietuvos Banko duomenimis⁴⁰, Lietuvoje veikia 5 pensijų kaupimo bendrovės: 4 valdymo įmonės ir 1 gyvybės draudimo bendrovė, kurios valdo 21 II pakopos pensijų fondą. 2017 m. pradžios duomenimis, pensijų kaupimo bendrovėse savo lėšas kaupia apie 1,25 mln. Lietuvos gyventojų. Visų veikiančių pensijų fondų grąža 2016 m. buvo teigiama, o vidutinis II pakopos investicinio vieneto vertės pokytis per praėjusius metus sudarė 4,37 proc. Bendra II pakopos pensijų fondų turto vertė 2016 m. gruodžio 31 d. sudarė 2,49 mlrd. EUR.

Nuo 2014 m. sausio 1 d. įsigaliojo naujos sąlygos, kai kaupiamąją pensijų įmoką sudaro valstybinio socialinio pensijų draudimo įmokos dalis, papildoma dalyvio lėšomis mokama pensijų įmoka ir papildoma iš valstybės biudžeto lėšų už dalyvį mokama pensijų įmoka. Naujoji pensijų kaupimo sistemos finansavimo tvarka yra taikoma visiems dalyviams, kurie pensijų kaupimo sutartis pasirašė po 2013 m. sausio 1 d. Valstybinio socialinio pensijų draudimo įmokos dalis ir papildoma dalyvio lėšomis mokama pensijų įmoka, apskaičiuojama kaip Pensijų sistemos reformos įstatyme nustatytas procentas nuo dalyvio pajamų. Papildomą iš valstybės biudžeto lėšų už dalyvį mokamą pensijų įmoką (dar kitaip vadinama skatinamoji įmoka) sudaro nustatytas procentas nuo Lietuvos statistikos departamento paskelbto užpraeitų metų keturių ketvirčių šalies ūkio darbuotojų vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio vidurkio.

Nuo 2016 m. padidėjo įmokos į pensijų fondus. Šiuo metu įmoka susideda iš 2 proc. valstybinio socialinio pensijų draudimo įmokos, 2 proc. sudarančios papildomos dalyvio pajamų įmokos ir 2 proc. pensijų įmokos iš valstybės biudžeto lėšų (Lietuvos statistikos departamento paskelbto užpraeitų metų keturių ketvirčių šalies ūkio darbuotojų vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio vidurkio dydžio). 2014–2015 metais buvo 2 proc. valstybinio socialinio pensijų draudimo įmokos, 1 proc. sudarančios papildomos dalyvio pajamų įmokos ir 1 proc. pensijų įmokos iš valstybės biudžeto lėšų.

2016–2017 m. įvyko keli pokyčiai pensijų fondų rinkoje. Lietuvos Banko Priežiūros tarnyba 2016 m. liepos 14 d. leido perduoti teises ir pareigas, atsirandančias iš UAB „Danske Capital investicijų valdymas“ pensijų kaupimo sutarčių, UAB „Swedbank investicijų valdymas“. Pasibaigus pensijų fondų valdymo perdavimo procesui, UAB „Swedbank investicijų valdymas“ dabar valdo aštuonis II pakopos pensijų fondus. Taip pat nuo 2016 m. sausio 1 d. iki 0,5 proc. mažėjo atskaitymų iš dalyvio vardu įmokėtų įmokų dydis, o nuo 2017 m. sausio 1 d. tokie atskaitymai nuo dalyvio vardu įmokėtų įmokų nebetaikomi.

SODROS, registruojančios naujas kaupimo sutartis, duomenimis, naujų dalyvių, pasirašiusių 2016 m. pensijų kaupimo sutartis su pensijų kaupimo bendrovėmis, buvo 52 791. Lietuvos Bankas Lietuvos II ir III pakopos pensijų fondų bei KIS rinkos apžvalgoje pateikia, kad 2016 m. antrąjį pusmetį II pakopos pensijų fondų valdomas turtas padidėjo 237,8 mln. EUR, arba 10,57 proc., ir gruodžio pabaigoje sudarė 2 487,16 mln. EUR, augimas per metus sudarė 17,27 proc. (366,32 mln. EUR). Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba į pensijų fondus pervedė 153,48 mln. EUR, pasirinkę mokėti papildomai dalyviai – 66,63 mln. EUR, o valstybė jiems papildomai pervedė 70,29 mln. EUR.

2016 m. 48,5 proc. (25 857 asmenys) naujų dalyvių rinkosi akcijų pensijų fondus, 38,4 proc. (20 459 asmenys) – vidutinės akcijų dalies pensijų fondus. Mažos akcijų dalies ir konservatyvaus investavimo pensijų fondus rinkosi atitinkamai 11,4 ir 1,7 proc. naujų dalyvių. Toks naujų dalyvių pasirinkimas rodo, kad, esant palankiai situacijai akcijų rinkose, dalyviams priimtina didesnė rizika.

Didėjo koncentracija rinkoje. 2016 m. pabaigoje 79 proc. turto buvo sutelkta trijų pensijų kaupimo bendrovių valdomuose fonduose: UAB „Swedbank investicijų valdymas“ – 37,40 proc. ir UAB „SEB investicijų valdymas“ – 26,00 proc., o 15,74 proc. – UAGDPB „Aviva Lietuva“.

Pasikeitus finansavimo schemai nuo 2014 m. pensijų kaupimo sistema tapo palankesnė dalyviams. Dalyviui suteikta daugiau laisvės keisti pensijų kaupimo bendrovę į kitą, kai jo vardu į pensijų fondą yra pervesta bent viena kaupiamoji pensijų įmoka (anksčiau keisti bendrovę buvo galima tik praėjus trejiems metams nuo pensijų kaupimo sutarties sudarymo), arba keisti pensijų fondą toje pačioje bendrovėje. 2012–2015 m. vidutiniškai apie 3 proc. pensijų kaupimo dalyvių pakeitė pensijų kaupimo bendrovę ir tik apie 1 proc. dalyvių pakeitė pensijų fondą toje pačioje pensijų kaupimo bendrovėje. 2016 m. pakeisti pensijų kaupimo bendroves nusprendė 36 094 dalyviai. Palyginti su ankstesniais metais, pensijų kaupimo bendrovių keitimo aktyvumas padidėjo 13,6 proc. Pensijų fondus toje pačioje bendrovėje keitė 10 459 dalyviai, dažniausiai buvo pereinama į didesnės akcijų dalies fondus. Pagrindinė priežastis – geri rizikingesnių fondų rezultatai. Pensijų fondus rekomenduojama rinktis atsižvelgiant į laikotarpį, likusį iki pensijos. Senstant riziką reikėtų mažinti, o likus 7 metams iki pensijos patartina pereiti į konservatyvaus investavimo pensijų fondus, kad artėjant pensijai sukauptos lėšos būtų išsaugotos ir nenuvertėtų dėl rinkos svyravimų.

Pagal 2016 m. gruodžio 13 d. nutarimu Nr. XIII-82 patvirtintą Septynioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos priemonę 214.4. numatyta įvertinti dabartinės antrosios ir trečiosios pakopos pensijų kaupimo sistemos veiksmingumą ir jos tobulinimo galimybes. Taip pat Vyriausybės programos įgyvendinimo priemonių plane (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017 m. kovo 13 d. nutarimas Nr. 167) numatyta atlikti antrosios pakopos pensijų fondų finansavimo šaltinio pakeitimo iš valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto į valstybės biudžetą tikslingumo įvertinimą ir įgyvendinimą (jeigu įvertinimo rezultatai teigiami) bei antrosios ir trečiosios pakopų sistemos tobulinimą ir profesinių pensijų kaupimo skatinimą (priemonę planuojama įgyvendinti 2018 m. IV ketvirtį).

4. Valstybinės pensijos, valstybinės šalpos išmokos ir parama pasipriešinimo 1940–1990 m. okupacijoms dalyviams ir nukentėjusiems asmenims

4.1. Valstybinės pensijos ir šalpos išmokos

Nuo 2017 m. sausio 1 d. įsigaliojo naujojo socialinio modelio paketui priklausantys Tikslinių kompensacijų⁴¹ ir Šalpos pensijų įstatymai.⁴² Iki 2017 m. sausio 1 d. šalpos išmokų ir slaugos bei priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinių kompensacijų (toliau – tikslinės kompensacijos) skyrimas ir mokėjimas buvo reglamentuotas viename įstatyme⁴³. Atsižvelgiant į tai, kad tikslinės kompensacijos (tikslinės išmokos, kuriomis tenkinami neįgalųjų specialieji poreikiai) pagal savo paskirtį ir esmę skiriasi nuo pensinio pobūdžio išmokų, šios kompensacijos buvo perkeltos į atskirą Tikslinių kompensacijų įstatymą.

Tikslinių kompensacijų dydis susietas su tikslinių kompensacijų baze (nuo 2017 m. sausio 1 d. – 112 eurų), o šalpos išmokų dydis – su šalpos pensijų baze (nuo 2017 m. sausio 1 d. – 112 eurų), kurias, atsižvelgiant į valstybės biudžeto finansines galimybes, tvirtina Lietuvos Respublikos Vyriausybė. Iki 2017 m. sausio 1 d. tikslinių kompensacijų ir šalpos išmokų dydis buvo susietas su valstybine socialinio draudimo bazine pensija (2016 m. – 112 eurų).

Siekiant nustatyti, kad neįgaliesiems mokamos šalpos pensijos dydis tiesiogiai priklausytų nuo asmeniui nustatyto netekto darbingumo ir nebūtų didelio šalpos pensijų dydžių slenkščio, naujajame Šalpos pensijų įstatyme šalpos pensijų dydžiai netekusiems 45 ir daugiau procentų darbingumo asmenims išsidėsto tolygiai pagal netekto darbingumą kas 5 proc. (kaip ir darbingumo lygio procentai). Dėl to nuo 2017 m. sausio 1 d. šalpos pensijos padidėjo tiems asmenims, kurie pripažinti neįgaliais iki 24 metų ir yra netekę 100–90 procentų darbingumo, 70–65 procentų darbingumo bei 55–50 procentų darbingumo. Taip pat tiems žmonėms, kurie pripažinti neįgaliais po 24 metų ir yra netekę 70–65 procentų darbingumo.

2 lentelė. Šalpos neįgalumo pensijų dydžiai asmenims, netekusiems 45 proc. ir daugiau darbingumo

Netekti darbingumo procentai, proc.	Pripažinti neįgaliais iki 24 m.		Pripažinti neįgaliais po 24 m.		Daugiavaikės motinos arba 15 m. neįgaliuosius slauge asmenys	
	Koef.	Koef. x 112 €	Koef.	Koef. x 112 €	Koef.	Koef. x 112 €
100	2,25	252	1	112	1,5	168
95	2,16	242	0,99	111	1,48	166
90	2,08	233	0,98	110	1,47	165
85	2,0	224	0,96	108	1,46	164
80	1,91	214	0,95	106	1,45	162
75	1,82	204	0,94	105	1,31	147
70	1,74	195	0,93	104	1,18	132
65	1,65	185	0,91	102	1,05	118
60	1,43	160	0,9	101	1,0	112
55	1,2	134	-	-	-	-
50	0,98	110	-	-	-	-
45	0,75	84	-	-	-	-

Šaltinis: 2016-2017 m. socialinis pranešimas, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija

Šalpos pensijų įstatymo ir Tikslinių kompensacijų įstatymo nuostatos suderintos su Europos Sąjungos teise, nustatant, kad šie įstatymai taikomi ES valstybių narių ar EEE susitarimą sudariusių valstybių

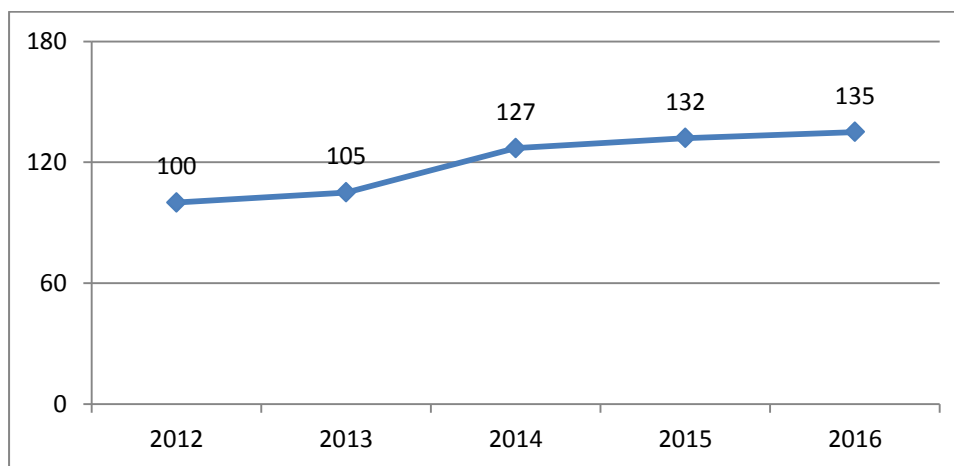

piliečiams ir jų šeimų nariams, nuolat Lietuvos Respublikoje gyvenantiems užsieniečiams, Gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymo nustatyta tvarka deklaravusiems gyvenamąją vietą Lietuvos Respublikoje, asmenims, kuriems, vadovaujantis ES socialinės apsaugos sistemų koordinavimo reglamentais, turi būti taikomi šie įstatymai.

2017 m. balandžio 1 d. įsigaliojusioje Tikslinių kompensacijų įstatymo pataisoje⁴⁴ nustatyta, kad tikslinė kompensacija ar tikslinis priedas, paskirtas globėjo ar rūpintojo neturintiems pilnamečiams asmenims, kurie dėl sveikatos būklės negali patys atsiimti paskirtos išmokos ar įgalioti, kad šias išmokas atsiimtų kitas asmuo, gali būti mokami juos slaugantiems asmenims. Jeigu į teismą kreipiasi prokuroras arba globos (rūpybos) institucija, tikslinė kompensacija ar tikslinis priedas galėtų būti mokami asmeniui, kuris kreipėsi į prokurorą ar globos ar rūpybos instituciją ir atitinka bent vieną iš įstatyme nurodytų sąlygų, pvz., yra deklaravęs gyvenamąją vietą kartu su slaugomu asmeniu, yra slaugomo asmens artimasis giminaitis, tvarko su slaugomu asmeniu bendrą ūkį ar buvo slaugomo asmens globėjas (rūpintojas) iki slaugomo asmens pilnametystės. Šia įstatymo pataisa siekiama užtikrinti, kad dėl sveikatos būklės negalintiems atsiimti paskirtos išmokos neįgaliesiems būtų užtikrintas jų specialiųjų poreikių tenkinimas tikslinių kompensacijų įstatyme nustatytais finansinės pagalbos priemonėmis.

2016 m. lėšų poreikis valstybinėms pensijoms ir pensinio pobūdžio išmokoms šiek tiek padidėjo, palyginti su 2015 m., ir sudarė apie 135 mln. eurų (žr. 4.4.1.-2 iliustraciją).

5 pav. Išlaidos valstybinėms pensijoms ir rentoms 2012-2016 m., mln. EUR

Šaltinis: 2016-2017 m. socialinis pranešimas, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija

Toliau pateiktoje 4.4.1.-3 iliustracijoje matome, kad didžioji šių lėšų dalis, t. y. 64,53 mln. eurų, buvo skirta pareigūnų ir karių valstybinėms pensijoms išmokėti (šių lėšų poreikis, palyginti su 2015 m., sumažėjo 2,8 proc.), apie ketvirtadalis visų lėšų, t. y. 38,49 mln. eurų, skirta nukentėjusiųjų asmenų valstybinėms pensijoms, apie aštuntadalis – Lietuvos Respublikos I ir II laipsnio valstybinėms pensijoms.

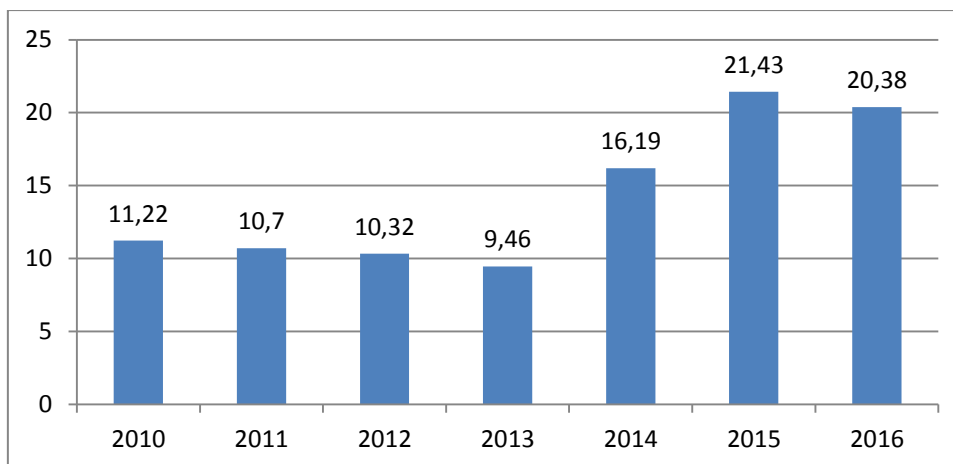
Pasikeitęs teisinis reguliavimas atnešė teigiamų pokyčių tam tikroms socialinėms grupėms. Nuo 2016 m. sausio 1 d., įsigaliojus Valstybinių pensijų įstatymo pakeitimams⁴⁵, asmenys, gaunantys valstybinių pensijų bazės dydžio nukentėjusiųjų asmenų valstybinę našlaičių pensiją kaip pasipriešinimo 1940–1990

metų okupacijoms dalyvių, žuvusių kovos lauke, ginkluoto susirėmimo, sulaikymo, suėmimo ar okupacinės valdžios vykdytų slaptų operacijų, baudžiamųjų akcijų metu, GULAG'o politinių kalinių sukilimų ar streikų malšinimo metu, nužudytų ar mirusių tardymo ar kalinimo metu, nuteistų mirties bausme, jeigu bausmė įvykdyta, našlaičiai vaikai (jvaikiai), jeigu jie tėvų mirties metu buvo nepilnamečiai, ir politinių kalinių vaikai (jvaikiai), jeigu jie abiejų kalinčių tėvų mirties metu (taip pat jeigu vienas tėvų (jtėvių) buvo miręs, išstremtas arba dingęs be žinios, o kitas kalėjo) buvo nepilnamečiai, įgiję teisę į kitą nukentėjusiųjų asmenų valstybinę pensiją turi teisę pasirinkti, kurią pensiją jie pageidauja gauti. Iki tol minėtiems našlaičiams įgijus teisę gauti kitą nukentėjusiųjų asmenų valstybinę pensiją (iš jų – ir nukentėjusiųjų asmenų valstybinę našlių pensiją), kuri galėjo būti mažesnė, jie prarasdavo teisę gauti valstybinių pensijų bazės dydžio nukentėjusiųjų asmenų valstybinę našlaičių pensiją.

2016 m. birželio 30 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė kitą Valstybinių pensijų įstatymo pakeitimą⁴⁶, kuriuo nustatyta, kad Respublikos Prezidento sutuoktinis, kuris Respublikos Prezidento kadencijos metu ne mažiau kaip 3 metus vykdė valstybiniame ir (ar) diplomatiniam protokole nustatytas funkcijas, sukakęs senatvės pensijos amžių arba netekęs 60 procentų ir daugiau darbingumo ir yra Lietuvos Respublikos pilietis, turi teisę gauti 15 procentų Respublikos Prezidento darbo užmokesčio dydžio valstybinę pensiją.

Lietuvos Respublikos pirmojo ir antrojo laipsnių valstybinių pensijų skyrimo komisija prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, vadovaudamasi Valstybinių pensijų įstatymu, per 2016 metus paskyrė 286 antrojo laipsnio valstybines pensijas daugiavaikėms motinoms, pagimdžiusioms (jvaikiniams), išauginusioms iki 8 metų ir gerai išauklėjusioms 5 ir daugiau vaikų, 14 antrojo laipsnio valstybinių pensijų laisvės kovų dalyviams ir 2 antrojo laipsnio valstybines pensijas garbės donorams. Taip pat minėta komisija pritarė, kad būtų teikiamos Lietuvos Respublikos Vyriausybei 8 Lietuvos nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatų kandidatūros pirmojo laipsnio valstybinėms pensijoms skirti. 2016 m. lėšų poreikis Lietuvos Respublikos I ir II laipsnio valstybinėms pensijoms nedaug sumažėjo, palyginti su 2015 m., ir sudarė apie 20,38 mln. eurų (žr. 4.4.1-4 iliustraciją).

6 pav. Išlaidos I ir II laipsnio valstybinėms pensijoms m2010-2016 m., mln. EUR

Šaltinis: 2016-2017 m. socialinis pranešimas, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija

2016 m. rugsėjo 13 d. Seimas priėmė Kompensacijų nepriklausomybės gynėjams įstatymą⁴⁷, kuriame nustatyta, kad Nepriklausomybės gynėjai, netekę darbingumo dėl 1991 m. sausio 11–13 d. įvykių ir po to vykdytos SSSR agresijos, laidojami valstybės biudžeto lėšomis, juos laidojančiam asmeniui skiriant 40 BSI dydžio (1 520 eurų) laidojimo išlaidų kompensaciją. Šios įstatymo nuostatos įsigaliojo nuo 2017 m. sausio 1 d.

2017 m. baigtas valstybinių pensijų, sumažintų dėl draudžiamųjų pajamų, kompensavimas. 2016 m. gruodžio 20 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė įstatymą⁴⁸, kuriuo paankstinta pensijų kompensavimo pabaiga – vietoj 2018 m. pirmojo ketvirčio nustatytas 2017 m. pirmasis ketvirtis. Kompensuojamųjų sumų paveldėtojai dėl šių sumų išmokėjimo gali kreiptis iki 2018 m. gruodžio 31 d., o asmenys, kuriems valstybinių pensijų mokėjimas nutrauktas, – iki 2018 m. spalio 31 d. Šioms pensijoms kompensuoti buvo panaudota 6 224,5 tūkst. eurų.

Nuo 2017 m. sausio 1 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimų pakeitimai⁴⁹, kuriais sumažinta administracinė našta asmenims, besikreipiantiems dėl vienkartinių pašalpų už žuvusius pasipriešinimo 1940–1990 metų okupacijoms dalyvius ar dėl valstybės paramos ginkluoto pasipriešinimo (rezistencijos) dalyviams – kariams savanoriams, nustačius galimybę, kad tam tikrus duomenis (apie statusą, sužalojimą) ar dokumentus gautų pati savivaldybės administracija.

Nuo 2017 m. sausio 1 d. įsigaliojo Civilinės būklės aktų registravimo įstatymas⁵⁰, kuriame numatyta, kad civilinės būklės aktai (gimimas, santuoka, mirtis ir kt.) bus registruojami Gyventojų registre, o įrašų įregistravimo popieriniai liudijimai asmenims nebeišduodami. Atsižvelgiant į tai, atitinkamai patikslinti ir valstybines pensijas, šalpos išmokas, tikslines, vienkartines kompensacijas reglamentuojantys teisės aktai⁵¹ nustatant, kad tėvystės (motinystės) ryšius, santuoką ir mirtį patvirtinančius dokumentus asmenys, besikreipiantys dėl atitinkamos išmokos, šią išmoką mokančiai įstaigai ar institucijai turi pateikti tik tuo atveju, jeigu šiuose dokumentuose nurodytų duomenų nėra Lietuvos Respublikos gyventojų registre, kituose valstybės, žinybiniuose registruose arba valstybės informacinėse sistemose.

4.2. Parama pasipriešinimo 1940–1990 m. okupacijoms dalyviams ir nukentėjusiems asmenims

Kompensacijų nepriklausomybės gynėjams, nukentėjusiems nuo 1991 m. sausio 11–13 d. ir po to vykdytos SSRS agresijos, bei jų šeimoms už būsto šildymą, karštą vandenį, geriamąjį vandenį ir nuotekas, dujas, kietąjį ir skystąjį kurą, elektros energiją, laidinio telefono abonentinį mokestį ir kitas paslaugas mokėti 2016 m. panaudota 0,125 mln. eurų, t. y. 14 proc. mažiau nei 2013 m. Kompensacijų gavėjai yra žuvusiųjų šeimos, nepriklausomybės gynėjai, kurie neteko 45 procentų ir daugiau darbingumo (iki 2005 m. liepos 1 d. – invalidai) dėl 1991 m. sausio 11–13 d. ir po to vykdytos SSRS agresijos, ir jų šeimos, taip pat nepriklausomybės gynėjai, kurie buvo sunkiai ar apysunkiai sužaloti. Savivaldybių administracijų pateiktais duomenimis, 2016 m. vidutiniškai per mėnesį šia valstybės parama pasinaudojo 440 asmenų (šeimų), t. y. 11 proc. daugiau nei 2015 m.

Per 2016 m. buvo išmokėta 20 kompensacijų asmenims, dalyvavusiems likviduojant Černobylio atominės elektrinės avarijos padarinius (atsargos ir būtiniosios karinės tarnybos kariai ir gyventojai, laikinai išsiųsti dirbti į 30 kilometrų nuo avarijos židinio esančią zoną arba statyti Slavutičiaus miesto Ukrainoje), jeigu jų sveikatai buvo padaryta žala (toliau – dalyviai), t. y. 61,5 proc. mažiau nei 2015 m., vidutinės išmokos dydis sudarė 1 420 eurų.

Vienkartinio pobūdžio išmokos skiriamos ir pasipriešinimo okupacijoms (rezistencijos) dalyvių, žuvusių kovojant už Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę, įkalinimo, taip pat po įkalinimo buvusios tremties metu, šeimoms⁵². Kariai savanoriai yra laidojami valstybės biudžeto lėšomis (skiriama 20 bazinių socialinių išmokų dydžio pašalpa – 760 eurų). Savivaldybių administracijos per 2016 m. skyrė 53 pašalpas už mirusius / žuvusius karius savanorius. Pašalpos dydis susietas su pasipriešinimo okupacijoms (rezistencijos) dalyvio žūties aplinkybėmis. Taip pat šiame teisės akte nustatyta, kad vienkartinių pašalpų dydžiai indeksuojami kasmet Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatyta tvarka, atsižvelgiant į už praėjusių metų infliaciją, todėl šių išmokų dydžiai išaugo. Nuo įstatymo įsigaliojimo, t. y. nuo 1998 m., iki 2016 m. šių išmokų dydžiai išaugo 48,5 proc., išskyrus 2008 m. nustatytą vienkartinę pašalpą pasipriešinimo (rezistencijos) dalyvių-karių savanorių ir laisvės kovų dalyvių, žuvusių ar mirusių tremties pasibaigus įkalinimui metu, šeimoms nariams, kuri didėjo 14 proc.

5. Literatūra

1. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas, Žin. 2006,17-589. Suvestinė redakcija nuo 2018-07-01 iki 2018-12-31.
2. *2016-2017 m. socialinis pranešimas, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Vilnius, 2017.*